

NKA Múzeumi Szakmai Kollégium
Múzeumi gyűjteményi tevékenység szakfeladat - műtárgy restaurálás

Kód: 3511/03524 (2311/2017)

Zarzetzky József gyufagyárának színes gyufafejekből készült ábrázolása

A 2012.év folyamán, a Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi Szakmai Kollégium pályázatának támogatásával került sor Zarzetzky József gyufagyár tulajdonos Váci úti gyufagyárát ábrázoló, színes gyufafejekből összeállított, a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Ipartörténeti Gyűjteményében őrzött, 83.183.1 leltári számú gyufakép restaurálására.

A kép ipartörténeti jelentősége

Zarzetzky József (1800 – 1885) lengyel származású iparos az 1830-as években hozta létre első gyufagyártó üzemét, melyet folyamatos bővítésekkel és korszerűsítésekkel, közel negyvenévi működés alatt, az Osztrák – Magyar Monarchiavezető gyufaipari termékeket készítő és forgalmazó vállalkozásai közé emelt. Az európai híré gyár az egyetlen a reformkori gyáralapítások között, amely a szabadságharc bukása után tovább fejlődve kapitalista vállalattá növekedett, és amelyről - kivételes módon - tárgyi emlékek maradtak fent. A tárgyi emlékek a nemrégiben restaurált gyufagyár ábrázolás, és a gyufagyár nevével díszített magyar címer. Ez utóbbi jelenleg a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Nagycenken rendezett, a „Magyar ipar Széchenyitől a XX. századig” című kiállításán tekinthető meg.

Zarzetzky József és gyufagyárjai

A gyufagyár alapítója, Zarzetzky József 1800. május 5-én született Varsóban. A kisnemesi származású ifjú zongorakészítő műbútorasztalosnak tanult, majd Bécsben megismerte a gyufa készítés elméleti alapjait, ahol a gyufagyártással is megpróbálkozott. Az osztrák ipar erős versenyével szemben alulmaradt, ezért az 1830-as évek közepén, Magyarországon próbált szerencsét. Első, még manuális kerekek között működő, gyufát és gyújtószereket előállító üzemének helyét idáig nem sikerült meghatározni.

1843-ban szlovák származású apósa, Bobula - más forrásokban Bubala - György, segítségével megalapította a Pesten lévő 3 Bárány utcában első, a manufaktúrális kereteken túlmutató gyufagyárát, ahol magyar, lengyel, és szlovák munkásokat is foglalkoztatott.

Zarzetzky 1845-ben pesti polgárjogot, 1846-ban császári és királyi szabadalmat nyert, gyártmányain ettől fogva tünteti fel a császári és királyi sást, valamint a császári és királyi szabadalmazott gyújtószer gyár nevét.

A szabadságharc leverését követő időkben anyagi helyzete lehetővé tette az átmeneti időszakban a fennmaradást, majd 1857-1862 években felépítette legnagyobb vállalkozását, a már gőzgépeket is használó Váci út 117.szám alatti gyufagyárát. Az új, korszerű, épületben a gyufaszálakhoz szükséges fa feldolgozásától a készáru csomagolásig tartó munkafolyamatok osztályokra osztott, világos és jól szellőző munkatermekben zajlottak.

1862-ben Londonban megrendezett Világkiállításon szerepelt, ahol elismerő oklevélben részesült. Itthon megkapta az iparfejlesztésért járó érdemkeresztet. A külföldi és hazai elismerés megalapozta szerteágazó üzleti kapcsolatait. Sikerei betetőzésekként az 1867.évi Párizsban megrendezendő Világkiállításon a magyar gyufaipart Zarzetzky József gyufagyára képviselte, mely szereplését kívánta színesebbé tenni a gyufagyárról készített képpel.

Az 1867. Kiegyezés után a gyár részvénytársasággá alakult, részvényes társai apósa, és sógora Mervay Albert lettek. A gyár évekig prosperált, majd az 1873.évi általános gazdasági válság hatására felszámolta magát. Zarzetzky átmenetileg áruraktározással és fuvarozással foglalkozott, de hamarosan újabb gyár építését tervezte, amit azonban 1885. május 25-én bekövetkezett halála megghiúsított.

A gyufagyarat ábrázoló kép tulajdonosai Mervay Albert és örökösei, később távolabbi rokonai voltak, így került végül néhai Lackovics Jánosnéhoz, akitől 1957-ben a Művelődési Minisztérium Műszaki Emlékeket Nyilvántartó és Gyűjtő Csoportja, a mai Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum elődje megvásárolta.

A gyufagyár ábrázolása a képen

A több százezer gyufafejből készült ábrázoláshoz a mintát a gyár megnyitását elsőnek hírül adó Vasárnapi Újság című folyóirat 1863.évi 40.számában megjelent metszet adta, természetesen a technikából adódó minimális változtatásokkal. A keret felső és alsó részén magyar és német nyelvű felirat olvasható: *Zarzetzky Józs.kir.szab.Gyuszer – gyára Pesten* , illetve : *K.K. Priv.Zündwaren Fabrik des Joseph Zarzetzky in Pest*. A kép felső sorában a sorok között koronás magyar címer, a kép baloldalára Merkúrt, ebben a szerepében, mint a kereskedelem ókori istenét, jobb oldalára Pannóniát – Magyarországot - szimbolizáló, oszlopos emelvényen álló emberalakot állították.

A gyárudvarton, közepén, kettő darab egyszintes 23 – 23 ablakos épület áll, amelyeket füstölő gyárkémény választ el egymástól. Itt találhatóak az osztályokra tagolódó

munkatermek, ahol a munkafázisokat - gyufamártás, színezés, csomagolás - végzik. Az utcafronthoz közelebb eső épület a központi gyár egység, a gőzmeghajtású fűrés, és gyalugépek üzemelésének helyei. A kéményen túli hosszú építmény valószínűleg a szárítóhelyiség, erre utalnak az előtte hosszú sorban egymásra rakott fahasábok. A hasábokkal szemközt, a másik oldalon raktárépületek láthatóak. A gyárudvar utcafrontra néző jobbra eső részén irodaépületek és rendezett kert terjeszkedik, míg a baloldali részt a gyufagyártáshoz kapcsolódó egyéb termékek gyártására szolgáló részlegek foglalják el. A kép baloldali előterében látható üvegezett épület a vegyi anyagok tárolására szolgál.

A restaurálás

A műtárgy kettő részből, a gyufaképből és a tárolására szolgáló üvegezett ajtós szekrényből áll. A szekrény részei a hátlap, a keret és a kinyitható üvegezett ajtó. A keret 99 x 79 x 6,5 cm, az üvegezett ajtó 99 x 79 x 4 cm nagyságú. Az ajtó jobbról balra nyílik, az ajtó üvege eredeti, hengerelt táblaüveg, a kerethez rögzítő zsanér utólagos munka. Az üvegezett ajtó peremét eredetileg 15 gipszminta díszítette, melyekből a restaurálás megkezdése idején 4 teljes és 1 töredékes díszítés maradt.

A szekrény hátlapjának méretei: 99 x 78 x 2 cm, a hátlapot a kerethez eredetileg fából készült szegekkel rögzítették, a szegek száradása és törése miatt ezt utólag fémcsavarokkal erősítették meg.

Előkészületek

1) Ideiglenes javítókeret készítése:

Első lépésként a gyufakép méreteinek megfelelő méretű fakeret készült, ami a gyufaképet tartotta egyben a munkálatok során. Erre azért volt szükség, mert a kép készítése során alkalmazott egyes ragasztások szilárdsága ismeretlen volt, és a keret nélkül a képet a teljes széthullását veszélyének tették volna ki.

2) A gyufakép átfordítása a javító keretbe:

A műtárgyat óvatosan, az ábrázolást tartalmazó oldallal lefelé a javító keretbe fordították. Ezzel a műtárgyat és szekrényét elválasztották, hogy a gyufakép hátsó része valamint a szekrény a további beavatkozások számára szabaddá váljon. Ettől a lépéstől kezdve külön kezelték a képet és a keretszekrényt.

A gyufakép restaurálás előtt a javítókeretben, a kép alsó harmadán a felületek szétválása látható

A szekrény restaurálása

1) Szerkezeti megerősítés:

A keret - szekrényen számos későbbi beavatkozás található, melyekre a megerősítés szempontjából volt szükség. A szerkezeti megerősítés fő szempontjai a kellő szilárdság és az esztétikai kivitelezés voltak, ezért - lehetőség szerint - el kellett tüntetni az utólagosan felszerelt fém csavarok helyét.

2) Pótlások készítése, kiegészítése:

A szekrény üvegezett ajtajának peremét eredetileg 15 gipszminta díszítette, melyekből mostanra 4 teljes és 1 töredékes maradt. Az ép díszítő elemek alapján szilikon-minta készült, és ebbe a formába gipszből öntötték ki a hiányzó díszítő elemeket.

A pótlások - kiegészítések színezésénél - az elkészült gipszminták aranyozásánál - szem előtt kellett tartani, hogy a felhasznált anyagok a legjobban megközelítsék az eredeti színek hatását. Különös figyelmet kellett fordítani az alapozás és a rétegvastagság megtartására.

Az elkészült gipszminta

A keret az elkészült és felhelyezett gipszmintával

3) A képeret - szekrény tisztítása majd konzerválása:

A szekrény jó megtartású, festése viszonylag sértetlen volt, a vegyi úton történő tisztítás előtt többszöri oldószer-próbával meg kellett találni az olyan tisztítószer – ez végül isi-propil-alkohol lett - mely nem tesz kárt az eredeti felületen, de a szennyeződésekeltávolítja.

Az elkészült, kiegészített, restaurált, retusált - keret-szekrény felületét szintelen akril lakkal kezeltük, ezzel a további károsító hatásoktól - mint például az UV terhelés, vagy biológiai kártevők – óvták meg.

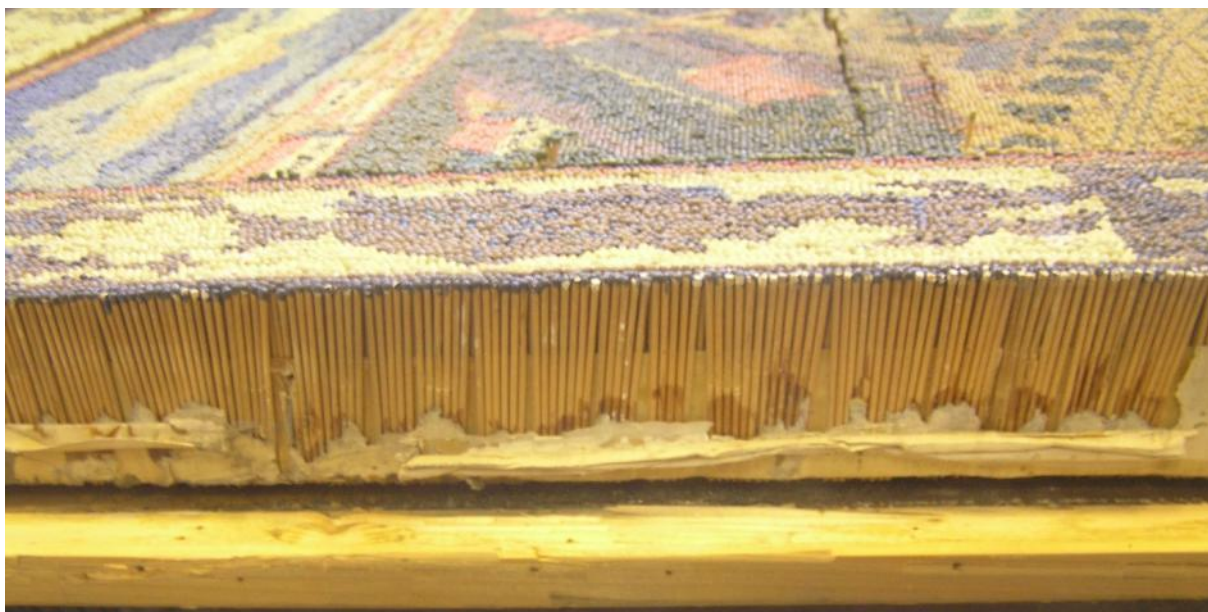
A gyufakép restaurálása

A gyufakép megerősítése:

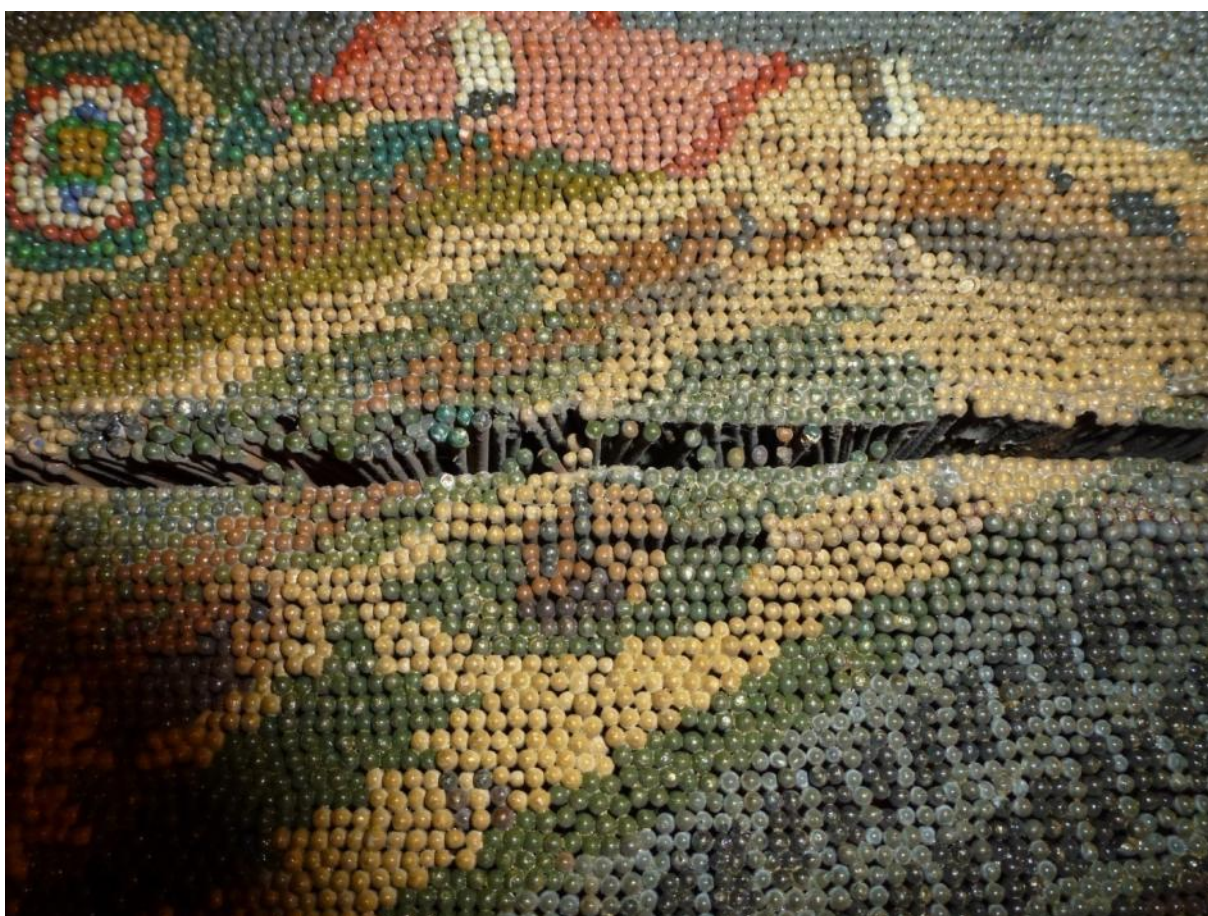
Miután a gyufaképet a javítókeretbe átfordították, feltárult a műtárgy rejtett része. Az elcsúszott képrészleteket egy síkba rendezték. Az eredeti sík megtartása végett a kép alsó részét síklappal kellett megerősíteni, így a kép az esetleges hibás tárolás, szállítás esetén sem tudott elmozdulni. A gyufaszálak síkba rendezésekor a hiányzó, vagy törött szálakat megjelölték, a biztosabb, stabilabb egységeket oldható, ideiglenes ragasztások alkalmazásával rögzítették.

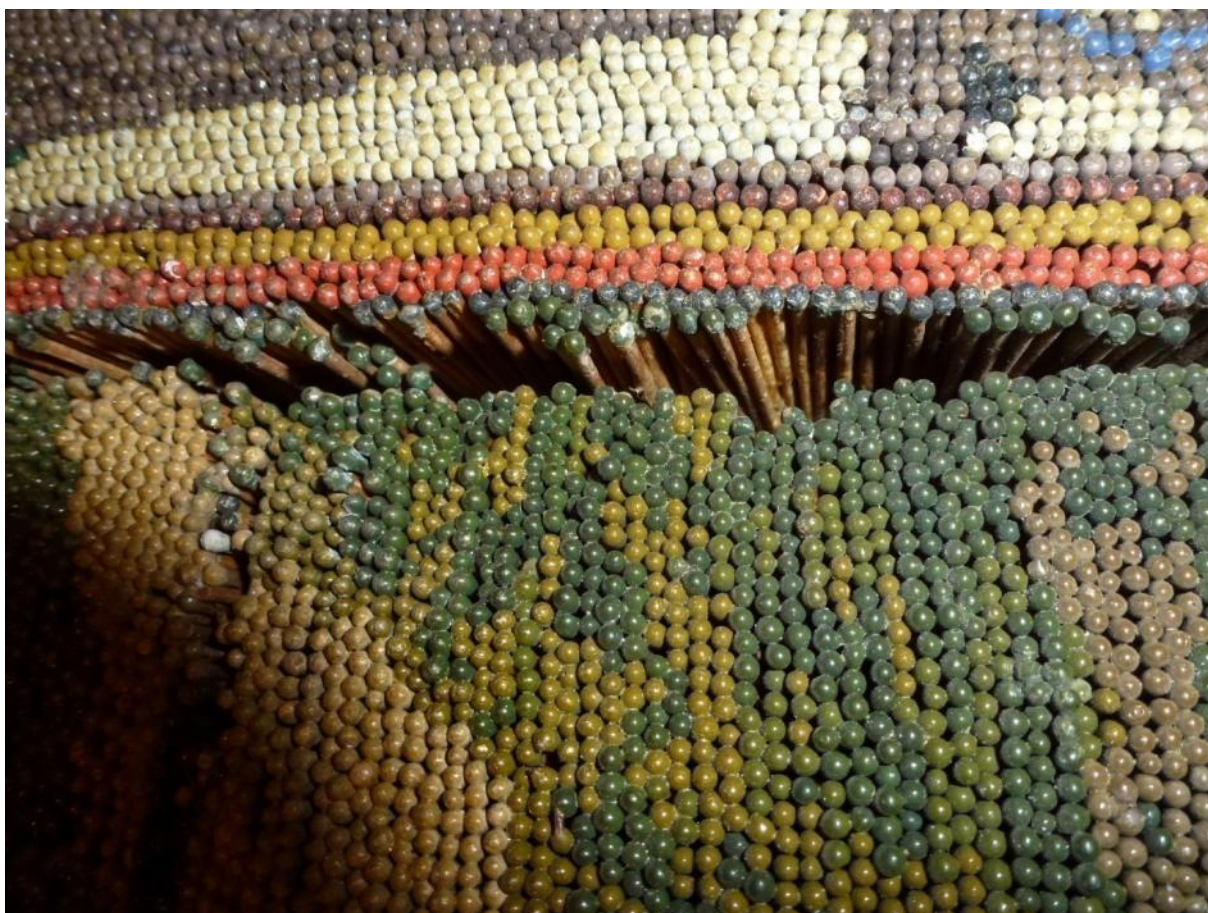
A kép szövetszerkezete - felülnézet

A kép szövetszerkezete - oldalnézet

A felületek száradás és feszültség-húzóerő következtében történő elválása

A felületek száradás és feszültség-húzóerő következtében történő elválása

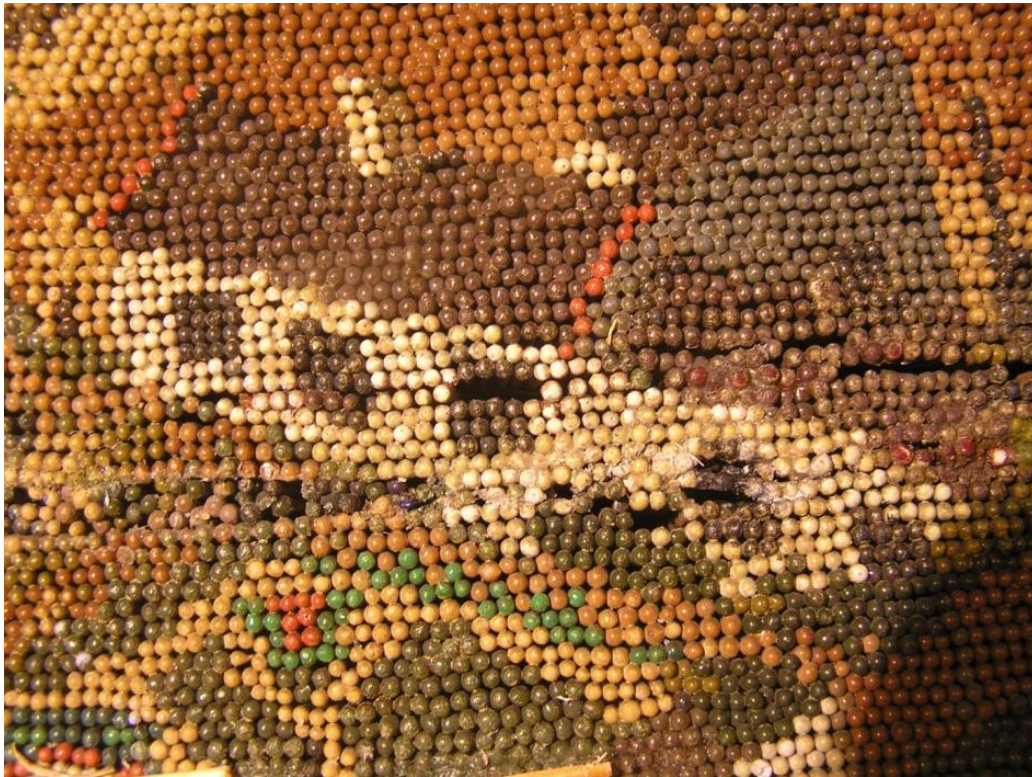
1) Tisztítás:

A felületet portalanítása ecsettel és sűrített levegővel történt. Az oldószer-próba után a felületet a kiválasztott szerrel tisztították meg. A tisztítás célja az eredeti színek felélénkítésén túl, a felületek por, szennyezőanyag és zsírméntesítése volt, így a további munkafázisokban a ragasztások szilárdabbakká váltak.

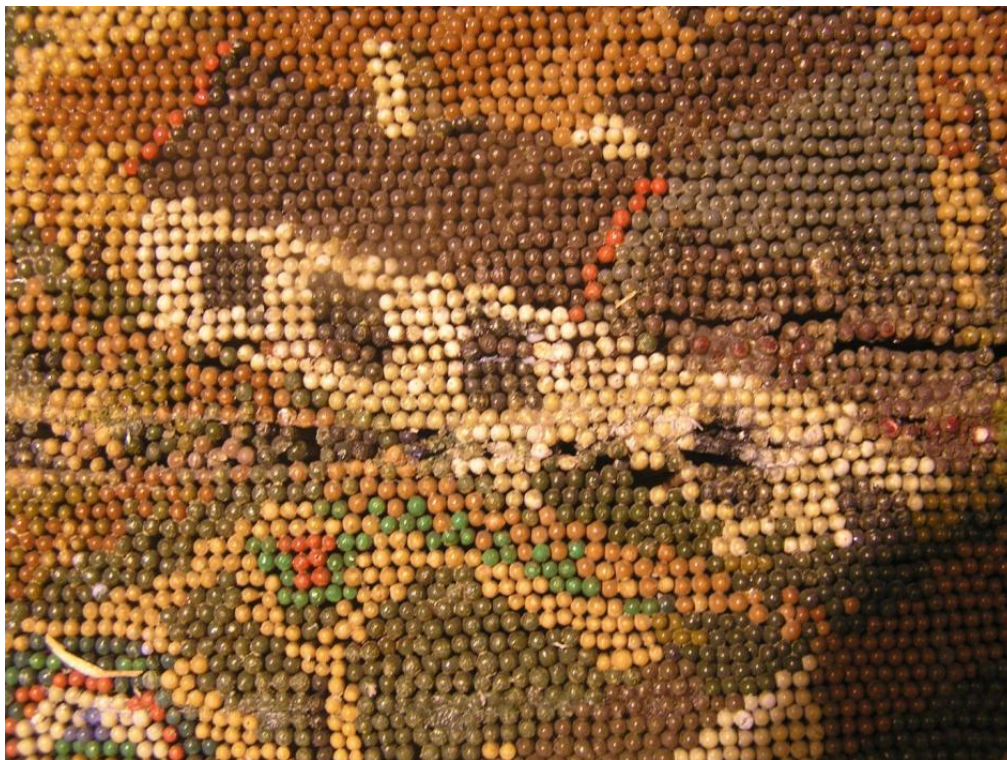
2) Pótlások, kiegészítések készítése:

A kép elcsúszott részeinek visszaillesztése után feltárultak a hiányok. A hiányzó vagy törött szálakat a megmaradt ép szálak alapján készítették el. A pótlások elkészítésénél természetesen figyelmet kellett fordítani az eredetivel megegyező alapanyag, valamint a méretek és a formák megtartására. Mivel a kép színezett fejű gyufaszálakból áll, a pótoltszálak színezésénél azoknak környezete határozza meg az adott színt. Az eredeti színezett gyufából anyagvizsgálati mintát vettek, hogy a színezés technológiájának megállapítása után, a

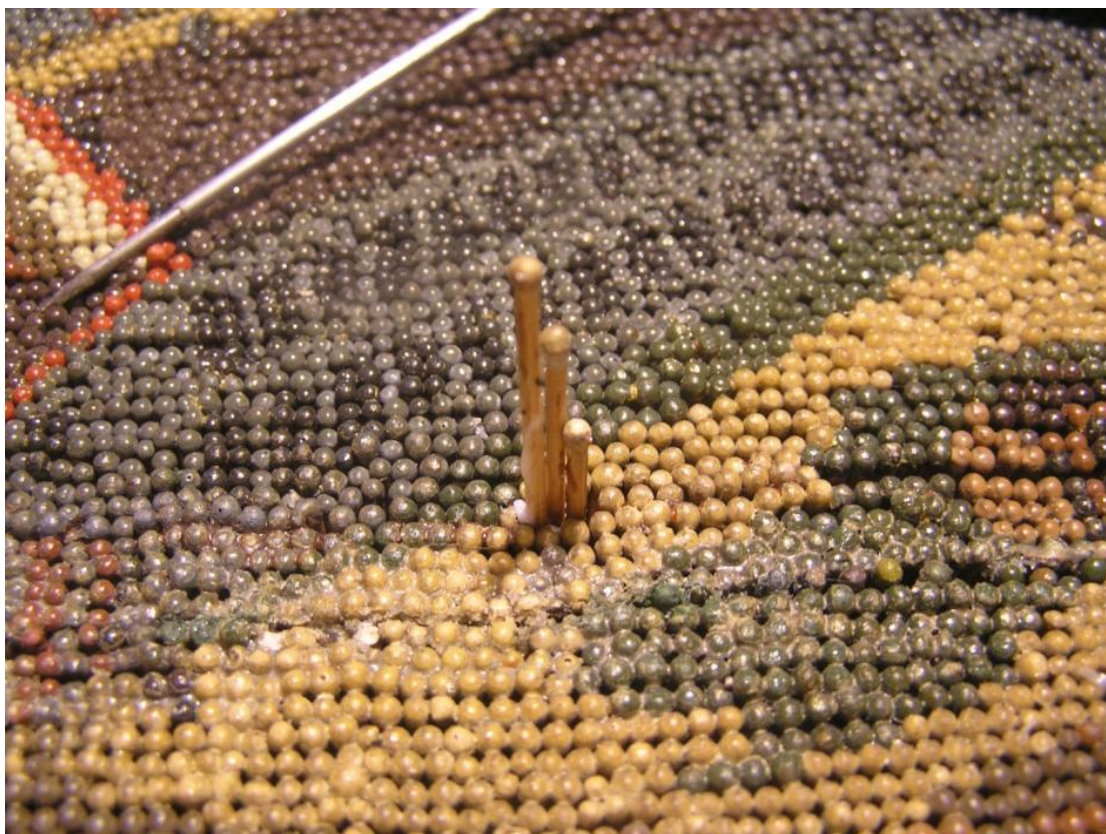
pótlások színezésénél a lehető legjobban megközelítsük az eredeti készítés – technikát (gyufafej – mártás) és az eredeti színhatást.

Hiányzó részek a gyufaképen

A hiányzó részek pótlása megtörtént

A eredeti részek visszaillesztés előtt

A eredeti részek visszaillesztése megtörtént

3) Konzerválás:

Az elkészült, egy síkba hozott, kiegészített, restaurált gyufaképet szintelen akril-lakkal felület kezelték, hogy a további károsító hatásoktól - mint például az UV terhelés, vagy biológiai kártevők - megóvják.

4) A gyufakép visszahelyezése a szekrénybe:

A restaurált és konzervált gyufaképet a teljes száradási idő kivárása után visszahelyezték a már restaurált, konzervált tároló szekrénybe.

5) Tároló állvány készítése

A restaurálás során a tároló-szekrény belső, hátsó oldalán halvány ceruzarajz fedezhető fel, mely a kép megfelelő tárolásának elképzelését ábrázolja. Ez a rajz megfelel restaurátorok által helyesnek tartott elhelyezéssel. Ezért, hogy a restaurált tárgyat az eddigi, helytelen és arra káros hatással bíró függesztett tárolástól megkíméljék, fából készült, felületkezelt, 35° dőlésszögű tartóval ellátott állványra helyezték.

A még festetlen 35° dőlésszögű tároló állvány

Az elkészült kép, az üvegezett ajtó kinyitva

Az elkészült kép, az üvegezett ajtajú keretben, az ajtó bezárva, az ajtó keretén jól láthatóak az aranyozott kiegészítések

Szakmai tapasztalatok és a megvalósítás eredményessége

A restaurátori vizsgálat során nyilvánvalóvá vált, hogy a kép sérülését az anyag száradása és előregedése, valamint a helytelen tárolási mód okozták. A kép sokáig függő helyzetben történő tárolásának következménye a tartószövetre és a gyufaszálak közötti ragasztóanyagra nagy feszítő - húzó erőhatás. A szövet és a ragasztó előregedett, nem tartotta a gyufakép súlyát, ezért a kép az alsó harmad környékén szintben elcsúszott és kettévált.

A restaurálás során bizonyítás nyert az is, hogy a műtárgy az elkészítése óta még nem volt darabokra szedve. A gyufakép készítéséről pontos leírás, feljegyzést nem találtunk, ezért a nem látható részéről információval nem rendelkezünk, azokhoz csak a tárgy feltárása után jutottunk. Így derült ki például, hogy kép elkészítésének eddig feltételezett módja – miszerint az egyes gyufaszálakat hálószerkezetbe helyezve rögzítették egymáshoz – téves. A gyufakép készítésekor a képkötő gyufaszálakat először soronként, valószínűleg egy tervrajz alapján vászonszalagokra ragasztották, majd az így elkészült sorokat egymásra illetve egymáshoz rögzítették. Az egymáshoz rögzített sorok adják a gyufagyár ábrázolását.

A restaurálás eredményeképpen megtörtént az elvált kép részek egy szintbe állítása, és a hiányzó keret díszítés pótlása. A restaurátori munka során sor került a kép szétszerelésére és tisztítására, a hiányzó gyufaszálak pótlására és színezésére, lakkozására és ragasztására. Ezek után történt meg a keret-szekrény és a kép ismételt rögzítése és megerősítése, és konzerválása. Az elkészült kép számára 35 % dőlésszögű tartó faállvány készült, hogy a restaurált tárgyat az eddigi, helytelen és arra káros hatással bíró függesztett tárolástól megkíméljék-

A műtárgy kiállításban történő elhelyezése

Zarzetzky József Váci úti gyufaképének színes gyufafejekből készült, restaurált és konzervált ábrázolását 2013. január 7-én a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Központi épületében az év folyamán 2014. január 31-ig nyitva tartó, **Szabad a pálya - Technikai fejlődés és mindennapok a dualizmus korában 1867 - 1914** című kiállításában helyeztük el.

Zaratzky József Váci út 117. szám alatti gyufagyárának színes gyufafejekből készült ábrázolása a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum „Szabad a pálya „című kiállításában

A műtárgy védelmét, biztonságos és korszerű tárolását segítő anyagok, eszközök mennyisége, specifikációja, a használatba vételt igazoló fotódokumentáció.

A színes gyufafejekből és gyufaszálakból készült képet múzeumba kerülése előtt valószínűleg intenzív UV terhelés érte. Mivel hosszú ideig függő helyzetben tárolták, a tartószövetre és a gyufaszálak közötti ragasztóanyagra nagy feszítő - húzó erő hatott. A közvetlen fallal való érintkezés a műtárgy hátlapjának sérülését, és a műtárgy fertőzésének veszélyét hordozta magában.

A fényvédő vagy UV fóliával fedett, impregnált, felületkezelt gyufakép a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum „Szabad a pálya „című kiállításában.

A tartóállvány az eredeti elgondoláshoz hasonló módon készült el. A fából készült állványt a múzeumi igényeknek megfelelően, több lépcsőben kezelték és impregnálták. A szikra és tűzelleni védelmet „pyroplast-HW 210 top” impregnáló szer biztosítja. A kezelési utasításokat betartva, a kellő száradási idő után a biológiai kártevők elleni védelem következett, melyre a „Sadolin Base” elnevezésű favédőszert használták. A színezésnél a műtárgy keretének eredeti színét legjobban megközelítő „Sadolin” vastag lazúrt alkalmaztunk, ez ugyanis az UV sugaraknak nagymértékben ellenáll. A műtárgy legérzékenyebb alkotó eleme a közepesen fényérzékeny festett fa. A kép felületére víztiszta UV fényvédő fólia került.

A javasolt tárolási, kiállítási körülmények:

T: 18-22 °C, RH 40% UV terhelés: maximum 600000 lux/ év (maximum 200-240 lux óra)

Felhasznált anyagok

Pyrpplast-HW 210 top – tűzgátló impregnálószer	2,5 l
Sadolin Base - farontó gombák, rovarok elleni alapozó, védőszer	2,5 l
Sadolin vastaglazúr – UV terhelés elleni védelem	2,5 l
UV védőfólia (víztiszta) – UV terhelés elleni védelem	0,65 m ²